

Proloog

Ik heb je ‘het’ bijvoorbeeld nooit officieel verteld. Ik ben gewoon een keer opgemaakt op de koffie gekomen, met een doosje Lindt – de middelgrote, niet de kleine zoals normaal – en toen later naar het kerstdiner met een rok aan. Ik wist, of ging ervan uit, dat mama het je had verteld. ‘Het’. Zij had ‘het’ je moeten vertellen, omdat ik ‘het’ je niet kon vertellen. Het is een van die dingen die je elkaar niet zomaar vertelt. Ik had ‘het’ papa verteld, papa had ‘het’ mama verteld, mama moet ‘het’ jou hebben verteld.

Andere dingen waar we het nooit over hadden: mama’s enorme moedervlek op haar linkerhandrug, de kwaadaardigheid die papa – als hij uit zijn werk kwam – het huis binnen zeulde, als een immens, nat, ontbindend dood hert het huis binnen zeulde, je oorverdovende gesmak, je racisme, je verdriet toen opa overleed, je slechte smaak wat cadeautjes betreft, de minnares die mama had toen ik een jaar of zeven was, de zilverkleurige oorbel die mama van haar minnares had gekregen als afscheidscadeau, die als een lange traan aan mama’s oorlel hing en bijna tot haar sleutelbeen kwam als ze hem in deed om papa te provoceren, de ontelbare uren waarin ik – me onbespied wanend – die oorbel van mijn ene in mijn andere hand liet glijden, de oorbel in de zon hield zodat hij een vlam-

menpatroon op de muur wierp, mijn grenzeloze begeerte om die oorbel in te doen, dat onuitsprekelijke stemmetje diep van binnen dat mij het verbod, mijn grenzeloze wens om een lichaam te hebben, mama's tomeloze wens om de wereld in te trekken. We hadden het nooit over politiek of literatuur of de klassenmaatschappij of Foucault of het feit dat mama de avondschool niet heeft afgemaakt omdat ik werd geboren. We hadden het nooit over de baard die je kreeg toen je zwanger was van mama, dat dat 'hirsutisme' heet, we hadden het nooit over wat je ertegen hebt gedaan, of je je scheerde, harste of dat je de donkere haren uittrok met een pincet, nooit over de vraag of je anti-androgenen slikt om het testosteron – dat jouw lichaam 'in overmaat produceert' – te onderdrukken, en we hadden het nooit over hoe ze naar je keken, hoe erg je je moet hebben geschaamd, over schaamte hadden we het sowieso nooit, nooit over de dood, nooit over jouw dood, nooit over je toenemende vergeetachtigheid, we hadden het wel vaak over de familiealbums en over elke foto die daarin zat, maar we hadden het nooit over hoe belachelijk opa eruitziet op de foto's die hij met zijn studentencorps had genomen, hoe raar ze wijdbeens en met hun borst vooruit naar de camera staan te grijnzen, we hebben het nooit gehad over het meisje dat tot een zekere leeftijd door de fotoalbums spookt, meestal aan jouw hand, soms aan de hand van een van je vijf broers, nee, we hebben het nooit gehad over je verdwenen jongste zusje, genaamd Irma. We hadden het er nooit over of het andere families ook zoveel moeite kost om net te doen alsof ze hetzelfde zijn als andere families, we hadden het nooit over de norm, over heteronormativiteit, queerness, we hadden het nooit over klasse, de zogenaamde 'derde' wereld en geheime netwerken van paddenstoelen die veel groter en fijnmaziger zijn dan we ons kunnen voorstellen, we hadden het nooit

over alle wegen die deze wereld klaar heeft liggen, die ze voor ons klaar heeft liggen om te vluchten van onszelf, de kronkelige wegen, de wegen in de schaduw van hoge populieren, de verlaten, eindeloze wegen die zich om deze wereld hebben gesponnen als een draad om een bol wol, maar we hadden het wel over de wegen die samen de 'Jacobsweg' heten.

Een paar weken geleden zaten we op de bank, je liet me een fotoalbum zien. Ik moest me ertoe zetten om dezelfde belangstelling te veinzen als de afgelopen tien keer, toen je dezelfde foto's van hetzelfde commentaar voorzag. We bekeken een foto van je moeder, waarop ze zwanger is van jou, een foto die me de eerste paar keer nog verraste, omdat er gewoon een naakte vrouw op staat, in een kleinburgerlijk familiealbum uit 1935. Opeens stokte je woordenstroom, je keek me aan en vroeg: 'Waarom ben je er eigenlijk nooit?'

Ik zit hier aan mijn bureau in Zürich, ik ben zesentwintig, het wordt langzaam donker, het is zo'n avond die nog wel een winteravond is, maar je ruikt het vermoeden van de lente al, een fluwelen geur: van de bloeiende wintersneeuwbal, overdreven zoet en zachtroze; van mensen die weer beginnen met hardlopen en hun zweet door de veel te schone straten dragen. Ik doe niet aan hardlopen. Ik zit hier op mijn nagels te bijten ondanks de Ecrinal Bittere Nagellak, ik bijt tot de witte rand is afgekauwd en dan verder, ik dring de witte rand voortdurend terug. Een halfjaar geleden heb ik dat geestdoend saaie baantje in het *Staatsarchiv* aangenomen, hele dagen zit ik tussen de stellingkasten onder de grond de dossiers van allang overleden patiënten te catalogiseren, ik praat met niemens, ik ben tevreden, ben onzichtbaar, laat mijn haar groeien, ga naar huis en ga hier zitten, aan mijn bureau, waar-

vandaan ik de beuk in de tuin van de burens kan zien, waarvandaan de herinneringen aan de rode beuk opwellen, onze rode beuk, de grote, roodbladige bloedbeuk in het midden van onze tuin. Ik schrijf. Als mijn vrienden Dina en Mo, die ook ergens zitten te schrijven, me een berichtje sturen: 'Ga je mee wat drinken?' dan reageer ik niet. Ik probeer te schrijven, en als ik niet kan schrijven, als ik in de waddenzee van het verleden verzink, dan ga ik me scheren, douchen en dan fiets ik naar de randen van de stad, naar de buitenrokken, zoals de Engelsen zeggen, ik speur de tankstations en trapveldjes af, ik drentel heen en weer voor de gyms, Grindr is mijn bleke fakkel in de voorstadnacht, hij wijst me de weg naar de mannen die ik buiten zoek, waar ik niet buiten kan, die zich aan mij te buiten mogen gaan, door wie ik achter het fietsenschuurtje mijn rok laat opschorten en die zich bij mij naar binnen mogen duwen, snel en gevoelloos, gevoelens heb ik al genoeg, ik hoef er niet nog meer, ik heb gewoon een keer een keiharde cut van ze nodig. Ik verzuster me met het roestige hek van de voorstedelijke sportschool waar ik mezelf aan vastklamp, de keer daarop verzuster ik me met de reling van de verlaten tribuneopgang die me houvast geeft, en last but not least knal ik met mijn wang net zo lang tegen de deur van de pauzeruimte van Securitas tot mijn gevoelens mij terug in mijn vlees hebben geramd, dan ga ik naar huis, het zaad nog in en de geur van een vreemde man nog op me, een warm gevoel in mijn lege binnenste dat me even lang vervult als de weg terug naar huis duurt. Daar ga ik naar de wc, scheer ik me opnieuw, oksels, benen, schaamstreek, altijd vrees ik de mogelijkheid dat ik 's nachts wakker word en naar iemands anders ruik, daarna ga ik nog een keer naar de wc om het laatste restje zaad in me kwijt te raken, vervolgens douchen, schrobben met de puimsteenspons, insmeren met crème. Mijn huid is geïrriteerd van

al dat scheren. Dan ga ik weer achter mijn bureau zitten, in het zicht van de beuk, en nu pas merk ik dat ik al die tijd al aan jou zit te schrijven. En als ik niet schrijf, dan lees ik of denk ik aan de mogelijkheid om mijn lichaam de Jakobsweg op te sturen, ik denk aan de mogelijkheid om te lopen tot ik nergens meer aan denk of in Santiago de Compostela beland of bij de zee, en ik denk aan de mogelijkheid om dat allemaal niet te doen.

We hebben het nooit gehad over die ene middag dat je je huis niet meer kon terugvinden en mama werd gebeld door de politie. We hebben het er nooit over gehad om je in een tehuis te stoppen, en toen je een maand geleden lelijk was gevallen en je wakker werd in een revalidatiecentrum en je toen vroeg waar je balkon met uitzicht over Bern was gebleven, en mama toen zei: 'Die hebben ze weggehaald, weet je nog? Die was niet veilig meer.' En toen zei jij: 'Ach, dat is ook zo,' en je lachte iets te hard om jezelf en begon toen over de geraniums aan het balkon. Ik kon mama wel schieten, dat ze te laf was om je de waarheid te zeggen, ik was eerst geïrriteerd en toen roerde haar plotselinge zorg om jou me, meer dan me lief was. Op eens is ze de *caring daughter*, maar ik niet, dacht ik, mij krijg je niet als *caring daughter*, mam, en nog killer dan anders zei ik haar gedag. We hebben het nooit over de grote kans dat je ergens in de komende zes maanden opnieuw ten val zal komen ('ze zal *ten val komen*' – van die artsentaal, alsof je hebt gefaald, het er zelf naar hebt gemaakt), en we hebben het niet over de grote kans dat die val de rest van je geheugen zal wissen.

Nu is het nacht, en ik beeld me in hoe jij ook bij het raam van je kamer in het revalidatiecentrum staat, de nacht in het

gezicht kijkt. Ik voel hoe je langzaam verdwijnt. Lieve oma, ik wilde je nog schrijven voordat je helemaal uit je lichaam bent verdwenen of je niet meer bij je herinneringen kunt.

Ik zou tegen je willen kunnen zeggen dat ik bang voor je was, dat bijvoorbeeld ik het was die toen die pot frambozenjam kapot had gegooid die je net had gemaakt terwijl jij dacht dat mama het was, en mama mij echt in bescherming nam, de schuld op zich nam en jij haar uitkafferde dat de honden er geen brood van lusten. Tot op de dag van vandaag voel ik me er schuldig over, tegenover jullie allebei. Ik wil weten wat er met mijn oudtante Irma is gebeurd, met het meisje dat aan je hand door het familiealbum loopt en dan verdwijnt. Ik wil begrijpen hoe het was om jou te zijn: een gewone vrouw uit de lage middenklasse in het Zwitserland van de twintigste eeuw. Ik wil begrijpen waarom ik amper herinneringen heb aan mijn jeugd, en waarom in de paar herinneringen die ik wel heb alleen jij voorkomt. Ik wil een taal vinden waarin ik je kan vragen: 'Waar zijn de mijnen?' Ik wil weten hoe die zooli in onze aderen is gekomen.

Je was te luidruchtig, te lastig, te bot, luisteren deed je nooit, je stuurde me geld en schreef erbij: 'Je weet dat je altijd langs kunt komen.' Het spijt me dat ik zo'n slecht kleinkind ben. Ik ben te fijngevoelig om fijngevoelig te zijn.

Lieve oma, als ik aan je denk, denk ik aan al die dingen die we elkaar nooit hebben kunnen en nooit zullen vertellen. Ik herinner me dat je altijd vol trots de woorden gebruikte die het Bernduits uit het Frans heeft overgenomen, en die trots begrijp ik wel, maar ik voel er ook veel ongemak bij. Want het Frans werd ons door Napoleon opgedrongen, het was de taal

van de bezetter, het was de taal van gecultiveerde maar barbaarse heren oorlogshitsers. Hij heeft ons de taal gegeven en een paar wetten, en in ruil daarvoor drukte hij de in heel Europa beruchte staatsschat van Bern achterover. Omgerekend een paar honderd miljard, in huidige Zwitserse franken (van franc!). Hij betaalde er zijn schulden mee af en financierde er zijn Egyptische expeditie mee. Ik weet het, het zijn mijn witte privilegeetraantjes, en we zijn ook al vanaf eind negentiende eeuw wereldkampioen hautesfinancesverduistering. Maar Napoleons rooftocht maakte van Zwitserland aan het begin van de negentiende eeuw een land met een enorm emigratiecijfer en had belastingtechnische gevolgen tot ver in de twintigste eeuw: vroeger betaalden de inwoners van Bern namelijk geen belasting. Voor mij is het dan ook raar dat je zo trots de vrucht draagt van de man die medeplichtig is aan jouw armoede.

Sporen van Napoleon die tot op de dag van vandaag te vinden zijn in je taalgebruik:

dr Nöwö – de neef – le neveu

ds Fiseli – de zoon – le fils

dr Potschamber – de po – le pot de chambre

ds Gloschli – klokvormige onderrok – van ‘cloche’

dr Gaschpo – de bloempot – le cache-pot

ds Lawettli – de handdoek – van ‘laver’

Je hebt verteld over Madame de Meuron, een Berns stadsicoon: de eerste vrouw in Zwitserland die autoreed, een patriciër die zich bijna uitsluitend in Franse uitdrukkingen prononceerde om te laten blijken hoe deftig ze was. Wier r niet rolde als die van de leerlooiers uit het armetierige Mattequartier, maar mooi achter in de mond, à la française. *Schaffed Iir no oder sid Iir scho öber?* – ‘Werkt u nog of bent u al iemand,’

citeerde je haar, met de r achter in je mond, ontzettend geaffecteerd, en je lachte je tanden bloot. Ik begreep de zinspreuk niet. Hoe kun je nou de maatschappelijke ladder beklimmen zonder te werken? (Ik besepte toen nog niet dat je een dik vermogen alleen erft, niet bij elkaar werkt, het sprookje van de bordenwasser ten spijt, dat we elkaar met een Nestlé-lepel-tje door de strot douwen.) Je begint alles te vergeten wat niet voor je vijftigste verjaardag is gebeurd. Je verdwijnt. Maar het Frans blijft je bij. Ik denk aan hoe dichtbij je voelt als ik je schrijf, en ik denk aan hoe ver weg je voelt als ik je zie. Hoe je zegt dat je nog eens naar Santiago de Compostela zou willen, hoe gelukkig je moeder en Maria dat zou maken en hoe je – na die ellenlange tocht – gelukzalig in de Atlantische Oceaan zou springen, met kleren en al. Ik denk aan je ononderbroken gepraat, over iets, over aanbiedingen bij de supermarkt, over de dagen waarop je dubbele spaarpunten bij de Migros krijgt. Je angst voor stilte. Ik herinner me hoe je – om je verlies niet onder ogen te hoeven zien – je voortdurend over mij ontfermde na het overlijden van opa. Nee, niet waar, niet ik herinner me dat – het is mama's herinnering.

In de taal die ik van je heb geërfd, in mijn moedertaal dus, is moeder MEER. Je zegt DIE MEER of MEINE MEER, afgekeken van het Frans. Vader is PEER. Grootmoeder GROSSMEER. De vrouwen uit mijn jeugd zijn een element, een waterlichaam. Ik herinner me de benen van mijn moeder, ik zie nog voor me hoe ik mijn armen eromheen sla, erlangs omhoog kijk en zeg: jij bent mijn Meer. Ik herinner me het gevoel van thuis zijn en een gevoel van volkomen omslotenheid. De liefde van meeren was groot, je kon er niet omheen, kan er niet omheen, je zwemt een leven lang om op de oever van de meeren te komen.

In de taal die ik van jou heb geërfd, in mijn meertaal, bestaan er maar twee mogelijkheden om een lichaam te zijn. Meertalig opgroeien in het gehemelte van de Duitse taal dwong me altijd in een kleuterklas-twee-aan-twee.

In de taal die ik van jou heb geleerd, in mijn MOTHER TONGUE, weet ik niet hoe ik over mezelf kan schrijven. Er zitten moeders tongen in en jouw ogen en ik, mijn – mijn lichaam en mijn lichamen en – mijn lichamelijkheid? Kijk, daar is die schrijvende ik, en dan is daar het kind dat ik was, dat zich voor de twee-aan-twee-in-de-rijonvermijdelijkheid gesteld ziet, er nog doorheen moet. En ik ben doordrongen van het kind, zoals de maan geheel en al handloos omhoog gehouden wordt, maar bij het schrijven moet ik ons onderscheiden, omdat anders mijn kindertijd, omdat anders mijn kinderlijf, omdat anders de vloed van vroeger mij wegspoelt.

Maar zo eenvoudig is het ook in mijn meertaal niet: er zijn namelijk omweggetjes in geslopen, dwaalsporen eigenlijk – de vrouwen waren voorwerpen. In plaats van MEER gebruikten alle volwassenen – zelfs moeders – een onzijdig lidwoord: *das Mami, das Mueti, das Grossmami, das Grosi*. Maar niet alleen de moeders, alle vrouwen waren onzijdig: *das Anneli, das Lisbeth, das Regini*. En ook alle kinderen waren dingen, zoet en klein als morkalepeltjes: *das Mineli, das Hänneli, das Hansli*. Ik herinner me dat ik zo boos werd van die objectivering. Ik wilde geen ding zijn, ik wilde een mens zijn en groot. En groot zijn betekende een geslacht hebben, een mannelijk geslacht. Als vrouw dreigde je een ding te worden, of te verwateren. Dat wilde ik niet.

Als ik aan jou denk, Grossmeer, dan denk ik aan het Migros-restaurant waar je me altijd mee naartoe nam als je met me

‘uit eten’ wilde, ik denk aan de oerwateren waar de eerste bacteriën in zijn ontstaan, water dat akelig precies zevenendertig graden warm was, ik denk aan Meer en aan het leven dat ze voor mij heeft opgegeven, en aan het leven dat jij voor Meer hebt opgegeven, ik denk eraan dat je net het revalidatiecentrum hebt mogen verlaten en nu waarschijnlijk boos naar je half verdroogde geraniums op je balkon staat te kijken, en ik denk aan alle teksten die ik je nooit heb geschreven. In een daarvan loopt een bebaarde dame helemaal van Ostermündigen naar Santiago de Compostela. Halverwege komt ze een jonge persoon tegen, eveneens met baard, met brede schouders, lage stem, rok en kajal, en ze praten niet, ze lopen zwijgend naast elkaar richting de zee, en tussen hen in drijven de overblijfselen, het drijfhout van hun lange, in halfduister gelegen sporen.